

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

Consell de
Mallorca

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

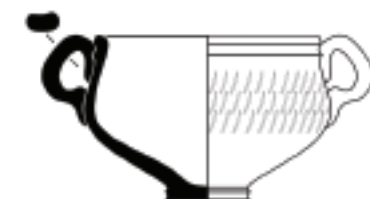
EDICIONS DOCUMENTA BALEAR

V Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Palma, 28 a 30 de setembre, 2012)

2013

Consell de
Mallorca

Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló

Edita:

Edicions Documenta Balear

ISBN:

978-84-154327-6-0

Dipòsit legal

D.L. PM-1126-2013

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Palma, 28 a 30 de setembre, 2012) / [Coordinació Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló]- 360 p. ; 21x21 cm.
ISBN 978-84-154327-6-0

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell

1. Arqueologia – Mallorca – Congressos
902(460.32)

SUMARI

REDESCOBRINT CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA). RESULTATS DE LA 6ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES.....	15	SES PAÏSSES DE LILLIU: CONSOLIDACIÓ I EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGIQUES 50 ANYS DESPRÉS.....	89
Pau Sureda, Maria Bofill, Edgard Camarós, Marián Cueto, Xavier Gonzalo, Dioscórides Marín, Alba Masclans, Adriana Molina, Esteban Álvarez		Bernat Burgaya, Jordi Hernández-Gash, Margalida Munar, Antoni Puig	
PRODUCCIÓ CERÀMICA A LES PITIÜSES A INICIS DEL II MIL·LENI BC: LA COVA DES RIUETS (FORMENTERA).....	25	14ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS A SON FORNÉS (MONTUÏRI, ANY 2011): EL SANTUARI 2.....	101
Ricard Marlasca Martín, Josep M. López Garí, Màrius Vendrell, Lorena Merino		Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch	
L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS ANIMALS A LES PITIÜSES A INICIS DEL SEGON MIL·LENNI CAL BC: UN TRET DIFERENCIAL?.....	35	EL SANTUARIO DE CALESCOVES (ALAIOR, MENORCA): LA COVA DELS JURATS O ESSLÉSIA.....	109
Jospe Maria López Gari, Ricard Marlasca Martín, Miguel McMinn Grivé, Damià Ramis Bernad		Margarita Orfila, Giulia Baratta, Marc Mayer	
ES BARRANC DE SA TRAMUNTANA, UN YACIMIENTO PREHISTÓRICO EN LA COSTA NORTE DE MENORCA.....	43	ESTUDIO DE LAS ÁNFORAS DE LA ÁFRICA BIZACENA LOCALIZADAS EN EL FONDO SUBACUÁTICO DEL PUERTO DE SANITJA (MENORCA).....	119
María Isidro, Fernando Contreras		Fernando Contreras Rodrigo, Antonio J. Talavera Montes, Pere Massó Bachpol	
RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE ENTRE ILLES: EL CAS DELS JACIMENTS DE SA FERRADURA (MANACOR) I CALA MORELL (CIUTADELLA).....	51	ESTUDIO DE LOS MATERIALES PROCEDENTES DE LA NECRÓPOLIS ALTO IMPERIAL DE CAN CORRÓ O DEL MATADERO, DE POLLENTIA (ALCUDIA, MALLORCA).....	127
Montserrat Anglada, Antoni Ferrer, Damià Ramis, Magdalena Salas		Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés, Margarita Orfila Pons, Antonio Arribas Palau †	
LOS ASENTAMIENTOS COSTEROS DE MENORCA: EL CASO DE ES CASTELLET (CALESCOVES, ALAIOR).....	59	LA TROBALLA D'UNA ÀREA DE NECRÒPOLIS ROMANA AL SUBSÒL DE LES ANTIGUES CASES DE CAN RAMIS A ALCÚDIA.....	135
Elena Sánchez López, Mario Gutiérrez Rodríguez, Margarita Orfila Pons		Miquel Àngel Sastre Vanrell, Francisca Cardona López	
CONTAMINACIONS DEGUDES A L'ENTERRAMENT I LA GESTIÓ DE CERÀMIQUES PREHISTÒRIQUES DE MALLORCA (c. 1750-50 aC).....	69	UN MODEL 3D PER A LA CIUTAT ROMANA DE POLLENTIA: ARQUITECTURA, TOPOGRAFIA I GEOGRAFIA.....	143
Daniel Albero Santacreu		Bartomeu Vallori Márquez, Miguel Àngel Cau Ontiveros	
ANÁLISIS ESTRATIGRÁFICO DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA EN LA NAVETA ALEMANY 2010-2011.....	79	EL JACIMENT ROMÀ DE SON ESPASES: L'ORGANITZACIÓ DE LES ESTRUCTURES.....	149
Maria Calderón, Emmanuelle Gloaguen, Daniel Albero, Emili Garcia, Manuel Calvo		M. M. Estarellas Ordinas, J. Merino Santisteban, F. Torres Orell	

LA CERÀMICA DELS HORITZONS FUNDACIONALS DEL LLOC ITÀLIC DE SON ESPASES, PALMA (MALLORCA).....	155	PRIMAVERA DE 1230: ANDALUSINS REFUGIATS A LA SERRA DE LLEVANT (MALLORCA).....	229
Albert López Mullor, Albert Martín Menéndez, Maria Magdalena Estarellas, Josep Merino, Francisca Torres		Miquel Barceló, Helena Kirchner, Mateu Riera Rullan	
ELS PRIMERS ROMANS DE PALMA.....	167	L'ENTORN ARQUEOLÒGIC D'ALMALLUTX, UNA PROJECCIÓ A ESCALA DE LA SEQUÈNCIA D'OCUPACIÓ HUMANA DE L'ILLA DE MALLORCA. PRESENTACIÓ I PERSPECTIVES DE FUTUR.....	241
Francisca Torres Orell, Francisca Cardona López		Jaume Deyà Miró, Pablo Galera Pérez	
LA PRODUCCIÓN DE VINO EN LA ZONA CENTRAL DE IBIZA DURANTE LA ANTIGÜEDAD.....	173	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE TORREPETXINA (CIUTADELLA, MENORCA).....	249
Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani Echávarri		Helena Kirchner	
LA VIL·LA ROMANA DE SON SARD. DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES SUBSIDIÀRIES DE LES OBRES DE MILLORA DE LES CARRETERES MA-4032 I MA-4034 DE SON SERVERA-MALLORCA.....	181	ESTUDI DE LES CERÀMIQUES ISLÀMIQUES TROBADES A L'ESTACIÓ ARQUEOLÒGICA DE CORNIA (Maó, Menorca).....	255
Beatriz Palomar Puebla, Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés		Luis Plantalamor Massanet, Jaume Sastre Moll	
APROXIMACIÓN AL ESTUDIO DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (SANITJA – MENORCA).....	189	INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA EN EL PECIO DE BOTAFOCH, SUBSIDIARIA DEL PROYECTO DE EXPLANA Y MUELLES COMERCIALES AL ABRIGO DEL DIQUE BOTAFOCH EN EL PUERTO DE EIVISSA (FASE DESROLLADA ENTRE EL 15 DE NOVIEMBRE DE 2011 Y EL 20 DE ENERO DE 2012).....	267
Cristina Bravo Asensio, Fernando Contreras Rodrigo		Sebastià Munar Llabrés, Josué Mata Mora	
CERÁMICA DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (PORT DE SANITJA, MENORCA).....	199	ARQUEOLOGIA CONCENTRACIONÀRIA A MALLORCA: EL CAMPAMENT DELS SOLDATS.....	275
Tatiana Valente, Fernando Contreras		Antoni Puig Palerm, Tomàs Suau Mayol	
ESTUDIO BIOARQUEOLÓGICO DE LAS NECRÓPOLIS DE SANISERA (SANITJA –MENORCA).....	205	RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLOGÍA REALIZADA EN LA CASA DE CULTURA, CALLE RAMON LLULL Nº 3 DE PALMA (ISLA DE MALLORCA).....	283
Georgina Pacheco, Carmen Olivares, Jo Hurts, Fernando Contreras		María José Rivas Antequera, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad	
GESTES, RITUALS FUNERARIS I ANÀLISI ANTROPOLÒGICA DELS ENTERRAMENTS DE L'ÀMBIT LATERAL SUD DEL BAPTISTERI I DE L'ÀMBIT A DEL SECTOR SUD DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÒ (MANACOR).....	213	RESULTADOS PRELIMINARES DE LAS EXCAVACIONES Y DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO DE LAS FASES B y C EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE PALMA DE MALLORCA.....	291
Llorenç Alapont, Magdalena Sastre, Rotger Leal		Antonia Martínez Ortega, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad, Mª José Rivas Antequera, Mª Magdalena Riera Frau	
PERVIVENCIA DE LA COMUNIDAD JUDÍA EN LAS BALEARES DURANTE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA.....	223	SEGURIDAD EN EXCAVACIONES ARQUEOLÓGICAS.....	303
José Miguel Rosselló Esteve		Javier Sáenz Garcés	

PLANIMETRÍA EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ”. LA REANUDACIÓN DE UNA COOPERACIÓN.....	311
Christoph Rinne, Bartomeu Salvà i Simonet	
LA DOCUMENTACIÓ GRÀFICA AL PROJECTE DE RECUPERACIÓ, CONSOLIDACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL MONESTIR BIZANTÍ DE L'ILLA DE CABRERA.....	315
Josep Maria Puche	
ESTRATÈGIES DE CONSOLIDACIÓ, RESTAURACIÓ I ADEQUACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. EL CAS DEL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ (2003-2012).....	325
David Javaloyas, Joan Fornés, Llorenç Oliver	
PRIMERES ACTUACIONS AL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DEL PUIG FIGUER (ARTÀ).....	333
Magdalena Sastre, David Javaloyas, Emmanuelle Gloaquen	
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI A SANTANYÍ.....	341
Nuria Martínez Rengel	
EL FONS ARQUEOLÒGIC DEL MUSEU DE MALLORCA. GESTIÓ DEL MOVIMENT 2008-2012.....	345
Rosa Maria Aguiló Fiol, Joana Maria Palou i Sampol	
ARQUEODIGITAL.COM EN LA DIFUSIÓN DEL PATRIMONIO HISTÓRICO-ARQUEOLÓGICO DE LA ISLA DE MALLORCA.....	351
Maria Szatkowska, Eneko González San Juan	
PROPOSTA DE METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DE VALORACIONS ECONÒMIQUES SOBRE EL PATRIMONI HISTÒRIC.....	355
Joana Maria Gual	

PRESENTACIÓ

És una satisfacció poder oferir aquesta publicació amb els articles de les feines presentades a les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears celebrades a Palma durant els dies 28 i 29 de setembre de 2012.

Amb el llibre que tenen a les seves mans torna a quedar demostrada l'excel·lent trajectòria que estan experimentant les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears organitzades, principalment, per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres Jornades celebrades l'any 2006 a Manacor, es varen presentar 12 xerrades, totes elles amb temàtiques força variades però sempre dins de l'àmbit mallorquí, i que l'any 2009, el Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca va voler col·laborar amb aquella iniciativa publicant aquells 12 treballs.

Aquella bona embranzida inicial va seguir donant fruita a les jornades de 2007 fetes a Felanitx, de 2008 a Maó, i de 2010 a Eivissa, passant a ser una reunió no només de temes de Mallorca, sinó de totes les Illes Balears. Totes aquelles jornades varen ser un èxit de participació i d'organització, i també varen poder arribar a ser convenientment publicades. Tot plegat va fer que s'anés consolidant aquell lloc de trobada, actualment bianual, pels professionals que treballen en temes relacionats amb l'arqueologia de les nostres illes. La mostra més evident de tals afirmacions és que a les jornades de l'any passat es varen arribar a presentar 44 xerrades on s'exposaren treballs vinculats a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera.

El Consell de Mallorca, òrgan competent en matèria arqueològica, no podia deixar de col·laborar en un

esdeveniment tan significat celebrat a la nostra illa, i és per això que també ha volgut finançar completament el present exemplar de les *Actes V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears*.

Els articles aquí publicats són una molt completa representació del que és avui l'arqueologia de les Illes Balears. La seva reduïda extensió acompanyada d'un nombre abundant d'il·lustracions fan que el seu interès no quedi únicament centrat en el món científic, sinó també per a tota aquella persona aficionada a l'arqueologia i, fins i tot, per al públic en general.

Joan Rotger Seguí

Vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports
del Consell de Mallorca

PRÒLEG

La publicació que tenen entre mans ha estat possible gràcies a la feina, majoritàriament desinteressada, de moltes persones que estimen l'arqueologia de les nostres illes. Pens que hauria de ser un deure per a tots els que treballam en el gremi, sovint gràcies només a diners públics, el retornar a la societat allò que se'ns ha pagat. Amb aquesta publicació crec que s'assoleix dita empresa d'una manera extensa donat que està composta per articles de síntesi, poc extensos i molt ben il·lustrats, que clouen en un producte apte i atractiu per a tota mena de lectors.

Un dels principals objectius de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, ja des de la seva primera edició, era aconseguir un lloc comú on els professionals de l'arqueologia que fan feina a les illes Balears poguessin donar a conèixer els seus treballs més recents. Així, tots els articles presentats tenen dos elements comuns, per una banda estan relacionats amb l'arqueologia, i per l'altra el seu marc geogràfic està centrat a les illes Balears.

Les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, celebrades a Palma entre els dies 28 i 29 de setembre de 2012, varen ser un èxit tant de participació com de públic. També ho varen ser en tot allò relacionat amb la seva organització, i aquí cal recordar i agrair les excel·lents tasques realitzades pels coordinadors Antonia Martínez, Jaume Cardell i Antoni Planas.

També vull donar les gràcies a la Societat Arqueològica Lul·liana i al Consell de Mallorca per la bona predisposició que varen tenir, i també com pels mitjans humans i materials que ens varen facilitar.

En aquelles jornades, promocionades per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears, es varen arribar a presentar 44 comunicacions signades per un total de 90 investigadors. A més, tant a la seu de la Societat Arqueològica Lul·liana, com a la del Consell de Mallorca, a l'edifici de la Misericòrdia, sovint es va arribar al centenar d'oients. És per això que crec que hem d'estar molt contents i orgullosos d'haver pogut tirar endavant la publicació de les actes d'un esdeveniment com aquell.

Pens que mai no s'havia aconseguit reunir un nombre tan elevat dels professionals que ens dedicam a l'arqueologia de les Balears. Tampoc mai s'havien presentat treballs de pràcticament tots els principals projectes que estan en marxa. Però tampoc no vull oblidar aquelles contribucions de feines més modestes que sovint han anat passant completament desapercebudes i oblidades, i de les quals estic convençut que també són cabdals per poder conèixer certs detalls del món arqueològic que d'una altra manera es podien arribar a perdre per sempre.

També ha estat una satisfacció veure que es publiquen treballs sobre alguns jaciments que romanien inèdits o dels quals feia anys que no se sabia res més que el que sortia a la premsa.

Una altra qüestió que ha quedat ben il·lustrada en aquest volum són els fruits de les demandes, entre d'altres, d'una gran part del col·lectiu d'arqueòlegs que feien feina l'any 2008 a Mallorca. Llavors es va demanar una millora en la concepció dels espais i infraestructures del Museu de Mallorca. Per tant, ens alegrem molt de la important millora dels magatzems de dit Museu presentats en aquest tom, una reivindicació a la qual no hem deixat de dedicar esforços i per la qual hem patit i seguim patint molts mals de cap.

En aquest sentit, esperem que prest se'ns torni a fer cas i no es continuï demanant malbaratar diners públics i privats per a siglar els materials arqueològics d'una manera irracional i gens pràctica.

En aquest volum es troben treballs centrats en labors o investigacions fetes a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera, o del conjunt d'algunes o de totes elles. Dues terceres parts dels autors són originaris de les nostres illes, però volem destacar que una tercera part són investigadors de la resta de l'Estat o fins i tot de l'estranger.

La majoria dels articles estan fets per arqueòlegs, però també n'hi ha d'elaborats per historiadors, historiadors de l'art, epigrafistes, filòlegs, antropòlegs, biòlegs, geòlegs, museòlegs i restauradors. Són per tant un bon exemple de la pluridisciplinarietat que està assolint l'arqueologia, i també una bona mostra del seu de cada cop més important paper en la societat i en el món científic del segle XXI.

Em plau encara més poder presentar aquest volum en els moments terribles que el país està vivint. Certament no tinc dubtes sobre el fet que s'havien de practicar retallades en aquell model de desenvolupament irracional basat en el crèdit d'uns doblers que no teníem i que haurem de seguir pagant durant molts d'anys. Se'ns dubte hi ha despeses molt més prioritàries que allò que es pugui gastar relacionat amb el món l'arqueologia. Indubtablement la sanitat, l'educació i el benestar social han d'estar al davant d'aquest desemborsament. Però no s'hauria de deixar l'arqueologia al darrera de tot, perquè és un dels pilars per poder seguir adquirint nous coneixements de la nostra història que hauran de servir per educar millor les futures generacions. A més, i n'estic ben convençut, l'arqueologia hauria d'arribar a ser el motor per posar en valor un bon grapat de monuments que serveixin com a reclam turístic, i és que en aquest sentit jaciments de primer ordre no ens en falten.

Per tot plegat, crec que ha estat un gran encert de la Vicepresidència de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca haver finançat aquesta publicació, una acció que volem reconèixer i agrair, especialment a la directora insular de Cultura i Patrimoni, Catalina Sureda, i al vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports, Joan Rotger.

No voldria acabar sense manifestar que em sembla evident que la publicació de les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears es caracteritza per ser un volum molt complet que crec que serà una fita a tenir en compte per al món de l'arqueologia balear.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del
Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes
Balears.

1. Introducció i filosofia de treball

En el present article es presenta la primera intervenció arqueològica al jaciment del Puig Figuer, realitzada entre setembre i desembre de 2010. La direcció de l'actuació va córrer a càrrec de David Javaloyas i Magdalena Sastre, arqueòlegs; i Emmanuelle Gloaguen, restauradora. Les tasques diàries les realitzà una brigada de cinc persones de la Fundació S'Estel de Llevant.

L'objectiu bàsic i principal d'aquesta intervenció va ser fomentar la visita, el coneixement, la comprensió i el gaudi d'aquest element arqueològic. Per assolir aquest punt les actuacions arqueològiques s'han centrat en la neteja i l'adequació i museïtzació del jaciment per facilitar el trànsit i la intelligibilitat de les estructures per part del públic en general. De forma paral·lela, s'ha desenvolupat una actuació de consolidació i restauració de part dels murs amb l'objectiu de garantir la seva correcta conservació i preservar-lo de possibles afectacions a causa de la rebuda sostinguda de visites.

La nostra actuació s'ha articular entorn a dos conceptes bàsics. Primer, el patrimoni arqueològic és fràgil e insubstituïble, per això és necessari establir les mesures necessàries per assegurar-ne la seva conservació i cerciorar-nos que les generacions properes podran gaudir-ne també. Segon, un dels grans perills de la conversió del patrimoni arqueològic en recurs turístic i cultural és la banalització a la qual poden ser sotmesos els bens arqueològics en aquest procés. I és que si aquesta conversió no es realitza d'una forma correcta es poden perdre tots les avantatges que es cerquen amb el desenvolupament d'aquests projectes.

Tenint en compte aquests aspectes, el present projecte es va articular en relació a dos objectius subsidiaris implementats amb la finalitat d'evitar aquestes problemàtiques.

En primer lloc, el projecte volia assolir tota una sèrie d'objectius científics. És a dir, es tractava d'avançar en el co-

neixement de les comunitats de l'Edat del Ferro a Mallorca i en concret en el que respecta a l'àmbit dels patrons d'assentament. El desenvolupament d'aquesta vessant científica tenia com a finalitat essencial la creació de discursos sòlids i atractius que permetin fer atractiu i comprensible el jaciment a la població en general. En aquest sentit cal remarcar la importància de la recerca bàsica si volem convertir els nombrosos vestigis arqueològics de Mallorca en patrimoni arqueològic (Javaloyas 2010, 2011; Javaloyas et al. 2012) hem de conèixer en profunditat aquests jaciments i tractar de generar interpretacions arqueològiques acurades que puguin satisfer la curiositat del públic potencial, tant població local com turistes.

La segona vessant, complementària d'aquesta primera, s'ha centrat en la introducció i el desenvolupament de noves tècniques i metodologies arqueològiques, amb la intenció de donar resposta a les noves preguntes que es fa l'arqueologia prehistòrica mallorquina. Aquests es centren en:

Primer, l'interès per definir, a través del dibuix arqueològic, i situar d'una manera acurada, mitjançant l'ús d'una estació total i la posterior georeferenciació de les dades, tots els elements que conformen aquest jaciment. Pensem que és una molt bona manera d'avançar en el coneixement del món talaiòtic tenint en compte que la localització dels jaciments d'aquesta època està molt avançada.

Segon, la preocupació per les seqüències estratigràfiques acurades, mitjançant la introducció del Mètode Harris.

Tercer, cal destacar la preocupació per la distribució microespacial dels artefactes, concretada en la localització tridimensional dels materials arqueològics mitjançant l'ús d'una estació total. En aquest sentit es fa necessari fer una precisió. L'objectiu d'aquest projecte no és l'excavació del jaciment sinó només la seva adequació, consolidació i restauració, i museïtzació. Però, aquestes activitats suposaran el moviment de diferents blocs de pedra pertanyents als murs de les diferents estructures així com la realització de petites cales per tal de definir certs aspectes de les es-

tructures i recollir mostres per a analítiques.

En resum, el present projecte s'ha articulat entorn a tres punts principals, complementaris i indispensables per aconseguir un òptim resultat: la neteja i consolidació-restauració del jaciment així com l'adequació del jaciment del Puig Figuer per a la visita pública; l'estudi científic del jaciment i dels materials arqueològics documentats que permeti l'augment de la informació històrica de la prehistòria mallorquina i dels assentaments amuradats talaiòtics i post-talaiòtics; i, finalment, la implementació d'una sèrie d'estratègies tècniques i metodològiques que facilitin l'assoliment dels dos primers.

2. Localització

El jaciment arqueològic de Puig Figuer (núm. de catàleg 05/002) es localitza al Parc Natural de la Península de Llevant de Artà. Dit puig està situat al sud de les cases de S'Alqueria Vella de Baix (polígon 009; parcel·la 00056).

El jaciment s'ubica a la zona alta del Puig Figuer format per dos turonets separats per un coll, amb un alt control visual del territori. La zona a intervenir és la localitzada al turó A, on s'ha documentat un jaciment talaiòtic classificat com a "complex amuradat" per Aramburu (1998). Format com a mínim per una estructura circular amb diverses estructures quadrangulares adossades. A més, també s'ha documentat una línia de murada, que probablement tancava tot el recinte descrit abans, i restes d'estructures que podien estar relacionades amb la canalització i emmagatzematge de l'aigua, situades al coll.

3. Tasques realitzades

Com ja hem comentat, el projecte s'ha estructurat entorn a tres grans línies d'activitats: la primera inclou tots aquells que fan referència a la consolidació-restauració i l'adequació del jaciment per la seva visita amb l'objectiu d'afavorir la divulgació i revaloració social del conjunt. La segona era de caire metodològic i cercava la introducció i el desenvolupament de noves tècniques i metodologies arqueològiques, amb la intenció de donar resposta als nous reptes als quals ha de fer front l'arqueologia prehistòrica mallorquina.

Finalment, la tercera línia de tasques fan referència a la

vessant científica, i cercava l'augment del coneixement de la prehistòria mallorquina i en concret avançar en el coneixement d'aquests tipus d'estructures, les quals són unes grans desconegudes en la literatura científica. Però malauradament, a causa del fet que les tasques científiques van sempre supeditades a una fase anterior de neteja i espedregament, les tasques científiques són les que més han patit el retall de temps de la intervenció.

Figura 1. Plànol de situació del Puig Figuer i dels jaciments arqueològics documentats als voltants.

3.1. Adequació del jaciment per a la visita

3.1.1. Neteja i desbrossament de les restes arquitectòniques documentades

Un dels problemes principals del jaciment era que estava cobert per vegetació, formada no només per herbàcies sinó també per arbustos i arbres. Per tal de poder efectuar les actu-

acions arqueològiques, permetre la visita del jaciment i especialment per tal d'aturar la degradació del jaciment es feia necessària una neteja. Abans de les actuacions es comptà amb el suport dels tècnics del Parc de Llevant per tal d'evitar la destrucció d'espècies en perill i també com es va evitar la tala indiscriminada.

3.1.2 *Espedregament*

La majoria d'estructures arquitectòniques del jaciment del Puig Figuer estaven cobertes per un potent nivell d'esbocament a causa de la gran erosió fruit del fort pendent. La finalitat de les tasques d'espeditament van consistir en llevar les pedres que conformen aquest nivell per tal de deixar a la vista les estructures constructives existents i preparar la zona per a activitats d'excavació i de consolidació.

3.1.3. *Definir i adequar els accessos de visita al jaciment i delimitar l'àrea de respecte del jaciment*

L'equip d'arqueòlegs establí el plantejament dels itineraris d'accés i visita tenint en compte dos paràmetres bàsics: que aquests estiguin plenament integrats amb l'entorn, reduint al màxim l'afectació del jaciment i del medi ambient; i que permetin el gaudi i la interpretació del jaciment per part del públic visitant. Aquesta acció va suposar diverses tasques de desbrossament de vegetació i retirada de pedres que no afecta la integritat del jaciment. La brigada de treballadors de S'Estel Nou fou la responsable de realitzar aquestes tasques, que van estar supervisades en tot moment per l'equip responsable. Aquests varen consensuar en tot moment les noves propostes amb l'equip tècnic del *Parc Natural Península del Llevant*.

3.1.4. *Consolidació i restauració*

Mitjançant el diàleg entre arqueòlegs i la tècnica restauradora, es van decidir els objectius que definirien l'actuació. Es va prioritzar en tot moment, donat el mal estat en el qual es trobava, la salvaguarda de les restes materials i es va enfocar l'actuació a la comprensió per part del públic en general d'unes estructures fins en aquest moment poc visibles, enriquint així el patrimoni arqueològic del Parc Natural de la Península de Llevant. Pel que fa a la consolidació i restauració de les estructures, es van dur a terme dues actuacions bàsiques:

A) Examen organolèptic dels llenços murals documentats en el jaciment arqueològic del Puig Figuer per tal d'identificar les patologies i deficiències documentades en els murs estructurals existents i que resultaven susceptibles de ser intervinguts durant l'actuació.

B) Intervencions realitzades a les estructures murals. Durant aquesta actuació es va realitzar una neteja, identificació i reposició dels elements arquitectònics desplaçats, la consolidació de les filades que conformaven les estructures murals i finalment la identificació dels elements afegits mitjançant l'aplicació en cadascun d'ells d'una petita tessella vítria de color neutre.

Les reduccions de temps i personal del projecte van limitar la consecució dels objectius inicials. En qualsevol cas els treballs realitzats van permetre consolidar, estabilitzar i posar en valor una de les àrees més significatives del jaciment, dotant-la d'estabilitat i monumentalitat.

3.1.5. *Disseny i col·locació dels elements de senyalització i panells explicatius del jaciment*

Respecte a la senyalització s'ha de dir que a hores d'ara encara no s'ha instal·lat. Les causes van ser variades, hi hagué certa confusió en relació als *tempos* de les actuacions, així es demanà a l'equip tècnic tenir els texts dels cartells abans d'acabar la intervenció, punt que era impossible ja que era la intervenció la que havia de donar la informació necessària per tal d'elaborar uns cartells adients per facilitar la interpretació i el gaudi del jaciment per part dels visitants.

Finalment, des de l'equip tècnic es sol·licità l'elaboració d'una reconstrucció ideal del jaciment per part d'un dibuixant però aquest va incorporar-se al projecte molt tard, però a hores d'ara dita reconstrucció ja està elaborada. L'estat actual del tema és que de moment dits panells no tenen una data de col·locació establerta, degut a problemes interns que han sorgit entre el mateix parc i l'empresa encarregada de la impressió i maquetació dels panells.

En connivència amb l'equip tècnic del Parc Natural Península del Llevant s'ha proposat la col·locació de tres panells explicatius

1. Situat just abans de la murada de tancament del jaciment. En aquest panell s'explicaran els elements bàsics del jaciment: cronologia, tipologia/funcionalitat i dibuix ideal del jaciment realitzat per Vicenç Sastre. Finalment es sintetitzaran les normes bàsiques de comportament al jaciment: no caminar per damunt les estructures, seguir l'itinerari marcat.

2. Situat just davant del portell de l'àmbit 1. En aquest panell s'explicarà una mica més en profunditat les teories sobre el control del territori durant el talaiòtic (pressió demogràfica sobre el medi, establiment de xarxes visuals...).

3. Situat just davant el talaiot circular del cim. En aquest panell s'explicarà més en profunditat el jaciment: tipologia, funcionalitat, tècniques constructives i tot allò que hagi resultat de la fase d'estudi, restauració i adequació.

3.1.6. Divulgació i revaloració social del conjunt i de la intervenció

Tenint en compte que un dels objectius principals d'aquest projecte era augmentar l'oferta educativa adreçada a grups escolars s'ha elaborat una guia didàctica del jaciment, element molt útil per tal de completar la visita dels grups escolars als elements patrimonials. Tota la guia didàctica es va elaborar en un nivell adequat per a escolars (10-15 anys) i ve acompanyada d'exercici i activitats mitjançant els quals es pot adquirir un major coneixement sobre els tres punts bàsics assenyalats abans. A més de la divulgació a nivell escolar, l'equip redactor va tenir l'oportunitat de realitzar una visita guiada pel jaciment de Puig Figuer, que es va poder fer gràcies a les activitats que mensualment realitza el parc. Es va realitzar durant el mes de març del 2011 i va tenir una gran acollida per part dels veïns d'Artà, ja que les places es van esgotar en una setmana. Per aquesta activitat es va donar un fulletó on hi havia tota la informació que apareix en els panells explicatius acompanyada per una explicació de les tasques realitzades i de les primeres conclusions a les quals ha arribat l'equip.

3.2. Noves tècniques i metodologies arqueològiques

La implementació de les noves tècniques ha consistit en el dibuix de les estructures del jaciment emprant la fotogrametria i mitjançant l'ús d'una estació total. Per tal d'obtenir una

informació útil i àgil d'emprar, tota la informació planimètrica s'ha vectoritzat a un fitxer de CAD. D'aquesta manera la informació aconseguida podrà servir tant per futures intervencions com per facilitar la interpretació del jaciment per part del públic visitant. A més a més l'ús d'aquestes noves tecnologies es deu també a la irregularitat que presentava el terreny i a la complicació i inversió de temps que suposava la realització de la planimetria del poblat amb el mètode tradicional de la triangulació. Així doncs, aquesta tècnica ens va permetre l'estalvi de treball de camp, en el sentit de la realització de la planimetria (cosa que va incrementar el treball de despatx), i ens va permetre invertir-lo en la realització de les altres actuacions.

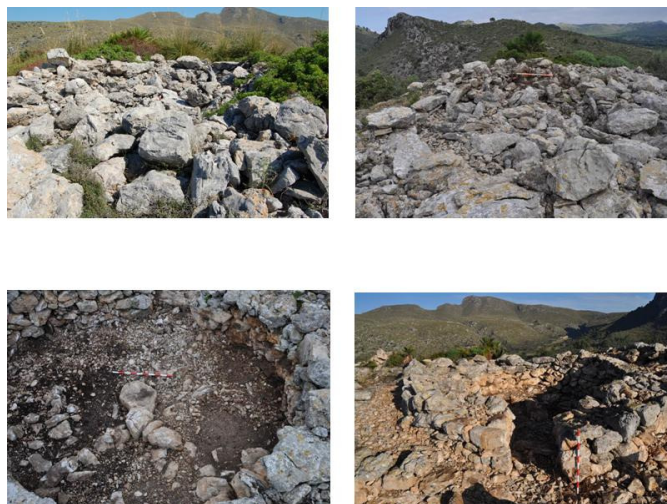

Figura 2. Talaiot circular abans i després de les tasques d'adequació.

Per altra banda, pel que fa a l'aspecte metodològic, l'objectiu d'aquest projecte no era l'excavació del jaciment sinó la seva adequació, consolidació, restauració i museïtzació. Però aquestes activitats van suposar el moviment de diferents blocs de pedra pertanyents als murs de les diferents estructures. Per aquest motiu, durant tot el procés d'intervenció, es va realitzar la identificació i documentació de les unitats estratigràfiques afectades seguint els mètode proposat per Harris, i la recollida de tot el material arqueològic de les UEs excavades o par-

cialment afectades i la seva distribució microespacial, concretada amb la localització tridimensional dels materials arqueològics mitjançant l'ús d'una estació total. Per últim, s'ha de emfasitzar l'inici de tota una bateria d'anàlitzes i estudis diversos, com, estudis paleoantropològics, arqueofaunístics, tecnològics, palinològics, carpològics, antracològics, sedimentaris, de datació absoluta... que permetran ampliar de forma ostensible el coneixement d'aquestes comunitats, així com del medi en el qual habitaren.

Figura 3. Planimetria del jaciment arqueològic.

3.3. Resultats científics preliminars

La realització de totes aquestes tasques ens ha permès tenir una visió molt més ampla del jaciment arqueològic del Puig Figuer. Com hem assenyalat anteriorment, a causa que anaven supeditades a una fase anterior de neteja i espedregament, les tasques científiques són les que més han patit el retall de temps de la intervenció. Aquest fet juntament amb els reduïts objectius d'aquest tipus plantejats al projecte d'intervenció, ha fet que aquest sigui, sense dubte, el punt menys desenvolupat de la intervenció i es suggereix la possibilitat de continuar les tasques científiques centrant-les en l'excavació arqueològica de l'interior del talaiot i de l'àmbit 1.

El principal avanç en aquest apartat ha estat poder definir l'estructuració interna del jaciment. Aquest està format per un talaiot circular (UE 4) situat al cim del puig al qual s'adossen diferents estructures quadrangulares (àmbit 2, 3, 4 i 5), i algunes de circulars (àmbit 1), que es disposen formant terrasses artificials per tal de reduir el fort pendent. Tot el conjunt estava protegit per una murada formada per grans blocs disposats en vertical que rodejava tot el jaciment excepte en el seu vessant N, on existeix un penya-segat. En relació en aquest punt i en funció dels escassos materials arqueològics documentats en superfície podríem dir que va estar en funcionament durant l'època talaiòtica (c. 850-550 aC) i especialment en la post-talaiòtica (550-123 aC), en base a la gran proporció de materials ceràmics posttalaiòtics, caracteritzats per presentar desgriquant de tipus vegetal i en relació al molí amb nervi central documentat a l'exterior del talaiot circular. A més, també podria haver funcionat durant els primers segles de l'ocupació romana de l'illa (del s. I aC fins al s. I dC) en funció de les escassos restes de ceràmica campaniana i de vidre molt probablement romà.

La principal estructura d'aquest jaciment, i l'única que es pot veure amb claredat, és el talaiot circular (UE 4) situat al cim. Aquesta estructura fou construïda amb una tècnica ciclòpia de pedra en sec de doble parament que li dona una gran solidesa i que estigué molt estesa a la prehistòria mallorquina. Les seves dimensions són de 8 m de diàmetre i fins a 1,5 m d'alçada, si bé en el seu moment d'ús pogué arribar als 3-4 m. En aquest exemplar destaca la possible existència d'una rampa helicoidal d'accés al primer pis (UE 9, 10). La cambra interior mesura aproximadament 55 m² de superfície. En el seu interior es conserva la primera llosa de la típica columna central de tipus mediterrani (UE 11), formada per diferents blocs de pedres més estrets en la base que en el capitell, sobre la qual es devia recolzar un primer pis. A més, a l'interior del talaiot, s'han documentat dos petits murets. Un situat a la part N del l'interior del talaiot i adossat a la UE 11; i l'altre (UE 13) situat al vessant N-E/E de l'interior. Ambdós a primera vista presenten una sola filada de pedres però pareix ser responen a una funcionalitat de separació d'espais, encara que per a la seva confirmació caldria excavar la totalitat de l'interior del talaiot. L'accés a l'interior es feia per una única porta, de la

qual es conserva la llosa d'entrada (UE14) , orientada 185° sud, direcció en la que es troba el poblat des Coll d'en Petro.

Respecte a la funcionalitat del jaciment, a causa de les quasi nul·les activitats d'excavació arqueològica, poca cosa es pot avançar. Un dels aspectes sobre els quals podem reflexionar breument és en base a la qüestió territorial, no tant per les dades noves que tenim sinó en base als diferents treballs que sobre el tema s'han publicat. Els investigadors estan d'acord que un dels principals trets definitoris de les societats talaiòtiques sembla que fou una població relativament densa del territori fins al punt en què el territori esdevingué un recurs escàs que fou necessari controlar. D'aquesta manera el territori es concebé com un espai tancat, fortament controlat i regulat (cf. Aramburu 1994, 1995, 1998; Aramburu *et alii* 1994; Aramburu i López Quesada 1996; Coll 1993; Coll *et alii* 1984; Coll *et alii* 1988; Lewthwaite 1983, 1985; López Pons 1982; Pons Homar 1992, 1995; Rodríguez Alcalde 1995; Salvà 1992).

La manera concreta en què es va articular aquest control fou mitjançant l'ús de diferents elements arquitectònics de caràcter monumental que s'empraren com a marcadors territorials. Aquestes estructures es situen normalment a zones d'ampli domini visual i conformen una complexa xarxa que es distribueix al llarg de l'espai i que permeten una comunicació visual de tot el territori de la comunitat i que, de ben segur, facilitaven el control de la mobilitat i de l'accés als recursos crítics (aigua, camps de conreu, pastures, la mar...).

Sense cap dubte, aquest jaciment es podria emmarcar en aquest tipus de sistemes. En concret, aquest jaciment formaria un conjunt homogeni, tal vegada relacionat amb una única comunitat prehistòrica (de la qual no podem aventurar res més) que ocuparia les dues valls que conformen les finques de s'Alqueria Vella, al nord, i Son Regalet i Son Morei al sud, i on trobem el torrent dit de s'Alqueria Vella.

En aquesta àrea, el poblat talaiòtic denominat des Coll de Son Petro seria l'assentament central al voltant del qual s'estructuren altres estructures i espais: dues plataformes esglaonades (en es Castellot i el Puig Genet), una estructura de planta absidal (al Coll de sa Barrereta), un túmul (al Puig des Coscolls), les estructures indeterminades (a la vall de s'Alqueria Vella) i el complex amurdat situat al Puig Figuer (s'ha de remarcar que el que presentem aquí és una hipòtesi de partida que

s'haurà de confirmar i matisar amb futures intervencions i estudis. Entre aquestes, una de les actuacions més importants seria demostrar que tots els jaciments indicats foren coetanis en base a datacions radiocarbòniques i no simplement en base a classificacions tipològiques.

Respecte a la funció del nostre jaciment. La seva situació, al cim del Puig Figuer, dominant visualment les dues valls properes i controlant un ampli territori fins a la mar, ens podria confirmar la importància d'aquest jaciment en el control visual del territori. En aquest sentit, podríem aventurar la idea que el talaiot de planta circular amb una possible rampa helicoidal, que permetria pujar fins a un primer pis i/o al sostre, seria una magnífica talaia des de la qual exercir aquestes funcions de control. De totes maneres, no es poden descartar altres funcionalitats. En aquest sentit, volem destacar la troballa d'un molí amb nervi central a l'entrada del talaiot circular, que ens marcaria l'existència d'un processament de gra al mateix jaciment, el que ens remetria a un poblament més o menys continuat del jaciment.

BIBLIOGRAFIA

- ARAMBURU, J. 1994: "Hacia un modelo espacial de la Cultura Talayótica en Mallorca". *Saguntum*, 27, 125-136.
- ARAMBURU, J. 1995 "Talayots de Mallorca". *Revista de Arqueología*, 173, 18-27.
- ARAMBURU, J. 1998: *El patrón de asentamiento de la cultura talayótica de Mallorca*. Palma de Mallorca: Ed. El Tall.
- ARAMBURU, J. 2008: *Inventario*. www.arqueobaleares.es. Darrer accés 15/12/2012.
- ARAMBURU, J.; GARRIDO, C.; SASTRE, V. 1994: *Guía arqueológica de Mallorca*. Palma.
- ARAMBURU, J. LÓPEZ-QUESADA, M^a 1996: "Los talaiots cuadrados de Mallorca." *Quaderns de prehistòria i arqueologia de Castelló*, 17, 183-196.
- COLL, J. 1993: "Aproximació a l'organització territorial de la Vall de Sóller (Mallorca) durant la Protohistòria". *Home-natge al Professor M. Tarradell*, Barcelona, 329-344.
- COLL, J.; GUAL, J.M.; GUERRERO, V.M.; PONS, G.; SEVILLA, G. 1988: "Per una revisió de la fitxa per l'estudi de l'organització espacial de la Prehistòria i Antiguitat de les Illes Balears." *Meloussa*, 1, 187-198.

- COLL, J./ MAZAIRA CABANA-VERDES, L./ RIU-TORT MIR, S. 1984: "Evolución del hábitat durante la Prehistoria y la Antigüedad en el término municipal de Alcudia (Mallorca)", *Arqueología Espacial. Coloquio sobre distribución y relaciones entre los asentamientos*, Teruel, 111-129.
- JAVALOYAS, D. 2010: "Hacia una historia praxiológica de la arqueología prehistórica española. La arqueología mallorquina como caso de estudio". *Complutum*, 21(1): 27-41.
- JAVALOYAS, D. 2011: "Para el pueblo pero sin el pueblo. La arqueología mallorquina del s. XXI". En Almansa, J. (Ed.) *El futuro de la arqueología en España*. Madrid: JAS Arqueología, 125-130.
- JAVALOYAS, D.; SASTRE, M.; OLIVER, LL.; GLOAGUEN, E. 2012: "Arqueologia i públic a Mallorca, una trista història. Reflexions a partir d'una intervenció a Son Corró". En Riera, M. (Coord.) *IV jornades d'arqueologia de les Balears (Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010)*. Palma: Vessants, pp. 241-248.
- LEITHWAITE, J. 1983: "La Culture des Castelli de la Corse: dernier témoin d'un genre de vie ouest-méditerranéen d'autrefois?" *Archeologia Corsa*, n° 6-7, 19-33.
- LEWTHWAITE, J. 1985: "Social factors and economic change in Balearic Prehistory, 3000-1000 BC". En Barker, G. y Gamble, C. *Beyond the domestication in prehistoric Europe*. Londres.
- LÓPEZ PONS, A. 1982: "Factors de localització espacial dels nuclis de poblament de la Cultura talaiòtica". En AA.VV. *Estudis de prehistòria, d'Història de Mayúrqa i d'història de Mallorca dedicats a G. Rosselló Bordoy*. Palma, 10-23.
- MASCARÓ PASARIUS, J. 1962: *Mapa General de Mallorca*. Palma.
- MASCARÓ PASARIUS, J. 1967: *Corpus de Toponimia de Mallorca*. Palma.
- MAZAIRA, L. 1989: *Carta arqueològica de Mallorca: el municipio de Artà*.
- OLIVER, B. 2001: *Revisió del Catàleg de patrimoni del Municipi d'Artà*. Ajuntament d'Artà.
- PONS HOMAR, G. 1992: "L'inventari arqueològic de Mallorca, un intent de planificació?" En A.A.V.V. *X Jornades d'estudis històrics locals*. Palma, 47-54.
- PONS HOMAR, G. 1995: "Dades per a l'estudi del model d'assentament a Llucmajor en la Prehistòria". En *Llucmajor notes històriques i culturals*, 13-23.
- RODRÍGUEZ, A. 1995: "Aproximación estadística al paisaje humano en la prehistòria de Mallorca". *Complutum*, 6, 167-192.
- SALVÀ, B. 1992: "El patró d'assentament de la prehistòria a la romanització de Felanitx." En *X Jornades d'estudis històrics locals*. Palma, 407-417.